Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
esitatud 18. juunil 2020[1]

Kohtuasi C-540/19

WV
versus
Landkreis Harburg

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Bundesgerichtshof Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus))

Eelotsusetaotlus – Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala – Kohtualluvus ülalpidamiskohustuste küsimustes – Ülalpidamist saama õigustatud isiku harilik viibimiskoht – Elatisnõude üleminek seaduse alusel

1. Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) küsib Euroopa Kohtult, kas määruse (EÜ) nr 4/2009[2] alusel on Saksamaa kohtud pädevad lahendama nõuet, mille on esitanud selle riigi avalik-õiguslik asutus, kes on seaduslikult üle võtnud elatist saama õigustatud isiku nõuded elatisevõlgniku vastu, kes elab Austrias.

2. Esmapilgul näib, et Euroopa Kohus on selle küsimuse juba lahendanud, vastates 2014. aastal ühele teisele sarnasele eelotsuse küsimusele. Kohtuotsuses Blijdenstein[3] välistati võimalus, et ülevõtnud avalik-õiguslik asutus võiks nõuda elatise maksmist elatist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha järgsest kohtust. Sel ajal kohaldatav õigusnorm oli 1968. aasta Brüsseli konventsiooni[4] artikli 5 lõige 2.

3. Kuigi kohtuotsuses Blijdenstein analüüsitud kohtualluvuse kriteerium ja määruse nr 4/2009 artikli 3 punktis b ette nähtud kriteerium on vormiliselt identsed, on põhjuseid, mis annavad alust seda praegu teisiti tõlgendada.

4. Nimelt tegi 1968. aasta Brüsseli konventsioon (ja selle järglane määrus (EÜ) nr 44/2001)[5] sammu määruse nr 4/2009 suunas, mis ei ole lihtsalt varasemate tekstide kordamine. Selleks et tagada samade eesmärkide saavutamine suuremas ulatuses, kohandatakse uue määrusega eeskirju rahvusvahelise kohtualluvuse jagunemise kohta liikmesriikide vahel, mistõttu nende tõlgendamisel tuleb võtta arvesse seda uut raamistikku.

5. Euroopa Kohtule pakutakse seega võimalust oma varasemat kohtupraktikat muuta, kuna see ei ole kehtiva õigusliku raamistikuga kooskõlas.

1 Algkeel: hispaania.

2 Nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes (ELT 2009, L 7, lk 1).

3 15. jaanuari 2004. aasta kohtuotsus (C-433/01, EU:C:2004:21; edaspidi „kohtuotsus Blijdenstein“).

4 27. septembri 1968. aasta konventsioon kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (EÜT 1972, L 299, lk 32; edaspidi „Brüsseli 1968. aasta konventsioon“ või „1968. aasta konventsioon“).

5 Nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määrus kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (EÜT 2001, L 12, lk 1; ELT eriväljaanne 19/04, lk 42).

I. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus. Määrus nr 4/2009

6. Määruse põhjenduses 15 on ette nähtud:

„Et kaitsta ülalpidamist saama õigustatud isikute huve ja edendada Euroopa Liidus tõrgeteta õigusemõistmist, tuleks määrusest (EÜ) nr 44/2001 tulenevaid kohtualluvuseeskirju kohandada. Asjaolu, et kostja alaline elukoht [mõiste „alaline elukoht“ asemel on edaspidi kasutatud täpsemat vastet „harilik viibimiskoht“] on kolmandas riigis, ei tohiks oma olemuselt välistada ühenduse kohtualluvuseeskirjade kohaldamist ning nüüdsest ei tohiks enam kavandada ühtegi viitamist siseriiklikule õigusele. Seega tuleks käesoleva määrusega kindlaks määrata, millal võib liikmesriigi kohus teostada pädevust muudel juhtudel“.

7. Põhjenduses 44 on märgitud:

„Käesoleva määrusega tuleks muuta määrust (EÜ) nr 44/2001, asendades selle määruse ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavad sätted […]“.

8. Artikli 2 lõikes 1 on sätestatud:

„Käesolevas määruses kasutatakse järgmisi mõisteid:

[…]

10. „õigustatud isik“ – füüsiline isik, kellel on või väidetavalt on õigus elatisele;

[…]“.

9. Artiklis 3 on sätestatud:

„Liikmesriikides on ülalpidamiskohustuste küsimustes pädevad otsustama:

a) selle riigi kohtud, kus on kostja [harilik viibimiskoht]; või

b) selle riigi kohtud, kus on õigustatud isiku [harilik viibimiskoht]; või

c) kohus, mis on kohtu asukohariigi õiguse kohaselt pädev menetlema perekonnaseisu käsitlevaid kohtuasju, kui ülalpidamiskohustust käsitlev asi on nendega seotud, välja arvatud juhul, kui kohtualluvuse aluseks on üksnes ühe poole kodakondsus; või

d) kohus, mis on kohtu asukohariigi õiguse kohaselt pädev menetlema vanemlikku vastutust käsitlevaid kohtuasju, kui ülalpidamiskohustust käsitlev asi on nendega seotud, välja arvatud juhul, kui kohtualluvuse aluseks on üksnes ühe poole kodakondsus“.

10. Artiklis 64 on märgitud:

„1. Kohtuotsuse tunnustamise ja täidetavaks tunnistamise otsuse taotluste ning kohtuotsuse täitmise taotluste puhul hõlmab mõiste „õigustatud isik“ avalik-õiguslikku asutust, kes tegutseb ülalpidamist saama õigustatud isiku asemel või asutust, kellele tuleb tagasi maksta elatise asemel makstud toetused.

[…]

3. Avalik-õiguslik asutus võib taotleda tunnustamist ja täidetavaks tunnistamist või täitmist järgmiste kohtuotsuste puhul:

a) avalik-õigusliku asutuse taotlusel kohustatud isiku kahjuks tehtud kohtuotsus, millega nõutakse tagasi elatise asemel makstud toetused;

[…]“.

B. Saksa õigus

11. Tsiviilseadustiku[6] § 1601 näeb ette:

„Otsejoones sugulastel on üksteise suhtes ülalpidamiskohustus“.

12. Sotsiaalseadustiku 12. raamatu[7] § 94 lõike 1 esimeses lauses on sätestatud:

„Kui toetust saama õigustatud isikul on toetuse maksmise aja eest õigus esitada tsiviilõiguslik elatisnõue, läheb see nõudeõigus makstud toetuse summa ulatuses koos elatisõigusliku teabenõude õigusega üle sotsiaalabi maksvale asutusele.“

13. SGB XII § 94 lõike 5 kolmandas lauses on sätestatud:

„Lõigete 1–4 kohaste nõuete suhtes tehakse otsus tsiviilkohtumenetluses.“

II. Kohtuvaidluse faktilised asjaolud ja eelotsusetaotlus

14. WV ema, kes on sündinud 1948. aastal, elab alates 2009. aastast Kölnis (Saksamaa) eakate hooldekodus. Kuna tema sissetulekust ja varast elamiskulude täielikult katmiseks ei piisa, saab ta SGB 12. raamatu kohaselt Landkreis Harburgilt (Harburgi piirkond, Saksamaa) pidevalt sotsiaalabi.

15. WV on elatist maksma kohustatud poeg, kes elab Viinis (Austria).

16. Landkreis Harburg nõuab WV-lt ajavahemiku eest 2017. aasta aprillist kuni 2018. aasta aprillini tasumata elatist ning jooksvalt elatist alates 2018. aasta maist.

17. Nõue esitati Amtsgericht Kölnile (Kölni esimese astme kohus, Saksamaa) ning selles väitis avalik-õiguslik asutus, et WV ema nõue WV vastu on vastavalt SGB XII § 94 lõikele 1 talle üle läinud. Ta väitis, et ta maksis nimetatud ajavahemikul emale sotsiaalabi summas, mis ületab selgelt nõutud elatise summat.

18. WV väitis vastu, et Saksamaa kohtutel puudub rahvusvaheline kohtualluvus.

19. Amtsgericht Köln (Kölni esimese astme kohus) leidis, et rahvusvahelise kohtualluvuse sätete kohaselt ei allu asi talle, ja tunnistas nõude vastuvõetamatuks. Tema hinnangul võib määruse nr 4/2009 artikli 3 punkti b kohaselt „õigustatud isik“ olla üksnes isik, kellele tuleb elatist maksta, mitte avalik-õiguslik asutus, kellele see nõue üle läheb.

6 Bürgerliches Gesetzbuch (edaspidi „BGB“).

7 Sozialgesetzbuch (edaspidi „SGB XII“).

20. Taotluse esitanud avalik-õiguslik asutus esitas apellatsioonkaebuse Oberlandesgerichtile (liidumaa kõrgeim üldkohus, Saksamaa), kes tühistas vaidlustatud otsuse ja saatis asja tagasi esimese astme kohtule uuesti otsustamiseks.

21. Oberlandsgerichti (liidumaa kõrgeim üldkohus) arvates allub asi rahvusvahelise kohtualluvuse sätete kohaselt Saksamaa kohtutele, kuna elatist saama õigustatud isik võib vastavalt määruse nr 4/2009 artikli 3 punktidele a ja b valida, kas pöörduda elatisnõudes oma elukohajärgse (Saksamaa) pädeva kohtu või kostja elukohajärgse (käesoleval juhul Austria) pädeva kohtu poole. See valikuõigus on ka avalik-õiguslikul asutusel, kellele on elatisnõue üle läinud.

22. WV esitas kassatsioonkaebuse Bundesgerichtshofile (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus), kes esitab Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas avalik-õiguslik asutus, kes on ülalpidamist saama õigustatud isikule andnud avaliku õiguse normide alusel sotsiaalabi, võib kooskõlas määruse nr 4/2009 artikli 3 punktiga b tugineda asja allumisele ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha järgsele kohtule, kui ta sotsiaalabi andmisest tulenevalt esitab elatist maksma kohustatud isiku vastu regressi korras elatist saama õigustatud isiku tsiviilõigusliku elatisnõude, mis on seaduse alusel talle üle läinud?“

III. Menetlus Euroopa Kohtus

23. Eelotsusetaotlus registreeriti Euroopa Kohtus 16. juulil 2019.

24. Kirjalikud seisukohad on esitanud Saksamaa Liitvabariigi ja Hispaania Kuningriigi valitsus ning Euroopa Komisjon.

25. Kohtuistungi pidamist ei peetud vajalikuks.

IV. Õiguslik analüüs

A. Sissejuhatav märkus

26. Ülalpidamiskohustuste tõhusa ja kiire täitmise tagamine on keskse tähtsusega paljude inimeste heaolu jaoks Euroopas.[8] Selle jõustamiseks piiriülestes olukordades sisaldas juba Brüsseli 1968. aasta konventsioon rahvusvahelise kohtualluvuse erisätet.[9] Vastavalt sellele sättele (konventsiooni artikli 5 lõige 2) võib ülalpidamist saama õigustatud isik esitada oma nõude kohustatud isiku hariliku viibimiskoha liikmesriigi kohtule või selle liikmesriigi kohtule, kus on tema enda harilik viibimiskoht või peamine elukoht. See norm lisati määrusesse nr 44/2001.

27. 15. ja 16. oktoobril 1999. aastal Tamperes toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumisel kutsuti nõukogu üles koostama komisjoni ettepanekute põhjal ühised menetluseeskirjad ülalpidamiskohustusi käsitlevate piiriüleste vaidluste lahendamise lihtsustamiseks ja kiirendamiseks. Lõpliku tõuke andis Haagi programm ja sellele järgnenud tegevuskava,[10] mille tulemusena võeti selles valdkonnas vastu praegune määrus nr 4/2009.

8 Seda väidet korratakse tsiviil- ja kaubandusasjades tehtud kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendusmeetmete eelnõus (EÜT 2001, C 12, lk 1), mis andis esimese tõuke töödele uute õigusnormide jaoks koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes.

9 Nagu on selgitatud Jenard'i seletuskirjas 1968. aasta konventsiooni kohta (EÜT 1979, C 59, lk 1), kehtestati see õigusnorm jätkuks Haagi 15. aprilli 1958. aasta laste ülalpidamise kohustusi käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioonile.

10 Haagi programm: vabaduse, turvalisuse ja õiguse tugevdamine Euroopa Liidus (ELT 2005, C 53, lk 1).

28. Selleks et kaitsta ülalpidamist saama õigustatud isikute huve ja edendada Euroopa Liidus tõrgeteta õigusemõistmist, kohandatakse määrusega nr 4/2009 varasemaid kohtualluvuse eeskirju. See määrus sisaldab konkreetselt elatisnõuete erieeskirju, millel on – isegi kui need sarnanevad tsiviilasjades tehtava õigusalase koostöö teiste instrumentidega – omad eesmärgid ja ka oma süsteem.

29. Nagu ma järgmisena selgitan, peaksid need elemendid olema (uue) teksti tõlgendamisel ülekaalus, mis aitab tagada nende ühetaolise kohaldamise, mis peab olema autonoomne.

B. Hetkeolukord. Varasem kohtupraktika

30. Alates määruse nr 4/2009 jõustumisest[11] on Euroopa Liidu Kohtule esitatud mitmesuguseid eelotsuse küsimusi kas selle määruse artikli 3[12] või siis konkreetselt selle artikli punkti b[13] kohta, olgugi et teistsugusest aspektist kui käesolevas kohtuasjas.

31. Määrus nr 4/2009 ei anna otsest vastust asja menetleva kohtu küsimusele, mistõttu on selle kohta tehtud mõned kommentaarid, et määrus ei ole selle koha pealt selge.[14]

32. Minu arvates on sellest määrusest võimalik leida piisavalt teavet, et vastata eelotsuse küsimusele jaatavalt. Püüan selgitada, miks võib avalik-õiguslik asutus, kes on andnud ülalpidamist saama õigustatud isikule sotsiaalabi, esitada selle isiku hariliku viibimiskoha kohtutele võlgniku suhtes elatisnõude[15], mis on talle seaduse alusel üle läinud.

33. See vastus tähendab enamat kui kohtuotsus Blijdenstein, milles – nagu ma juba märkisin – Euroopa Kohus otsustas, et vastavalt 1968. aasta Brüsseli konventsiooni artikli 5 lõikele 2 saab ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha kohtu poole pöörduda ainult „hageja isiklikult“.[16]

34. Selles kohtuotsuses Euroopa Kohus:

– olles viidanud rahvusvahelise kohtualluvuse valdkonnas ühisele põhimõttele, et eeskirju, mis teevad erandi kostja hariliku viibimiskoha järgse riigi kohtute kohtualluvusest, tuleb tõlgendada kitsendavalt, ja 1968. aasta konventsiooni *vaenulikkusele* hageja viibimiskoha kohtute pädevuse vastu,[17] kvalifitseeris ta ülalpidamist saama õigustatud isiku elatise nõude menetlustes „nõrgemaks pooleks“.

– Väitis sellest eeldusest lähtuvalt, et „[a]valik-õiguslik asutus, kes esitab elatist maksma kohustatud isiku vastu regressinõude, ei ole aga selle isikuga võrreldes nõrgem pool“.[18]

11 Vt selle artikkel 76. Määrus jõustus 30. jaanuaril 2009; seda hakati täielikult kohaldama 18. juunil 2011, mil hakati ajutiselt kohaldama 2007. aasta Haagi protokolli ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta.

12 16. juuli 2015. aasta kohtuotsus A (C-184/14, EU:C:2015:479); 15. veebruari 2017. aasta kohtuotsus W ja V (C-499/15, EU:C:2017:118) ja 5. septembri 2019. aasta kohtuotsus R (kohtualluvus, vanemlik vastutus ja ülalpidamiskohustus) (C-468/18, EU:C:2019:666; edaspidi „kohtuotsus R“). Vt ka 16. jaanuari 2018. aasta kohtumäärus PM (C-604/17, EU:C:2018:10) ja 3. oktoobri 2019. aasta kohtumäärus OF (abielulahutus ja alaealine laps) (C-759/18, EU:C:2019:816).

13 18. detsembri 2014. aasta kohtuotsus Sanders ja Huber (C-400/13 ja C-408/13, EU:C:2014:2461; edaspidi „kohtuotsus Sanders ja Huber“).

14 Lipp, V., „Vorbemerkung zu Artikel 3 Verordnung (EG) Nr. 4/2009 des Rates über die Zuständigkeit, das anwendbare Recht, die Anerkennung und Vollstreckung von Entscheidungen und die Zusammenarbeit in Unterhaltssachen (EG-UntVO)“, *Münchener Kommentar FamFG*, kd 2, 3. tr, 2019, ääremärkused 29 jj.

15 Avalik-õiguslik üksus ei saa tugineda määruses nr 4/2009 sätestatud kohtualluvuseeskirjadele, et nõuda nende summade tagasimaksmist, mille ta on maksnud muude toetustena kui elatis.

16 Kohtuotsus Blijdenstein (punkt 28) ja resolutsioon, teiste sõnadega.

17 *Ibidem*, punkt 25.

18 *Ibidem*, punkt 30. Euroopa Kohus lisas, et „[p]eale selle ei ole elatist saama õigustatud isik, kelle vajadused on kõnealuse avalik-õigusliku asutuse toetustega kaetud, enam raskes rahalises olukorras“. Et seda kinnitust ei oleks vaja korrata, vt punkt 69 allpool.

– Selgitas, et kohustatud isiku seisukohast on 1968. aasta konventsiooni artikli 2 esimese lõigu (milles määrati üldiselt kindlaks kostja elukohariigi kohtute kohtualluvus) eesmärk „kaitsta kostjat, kuna tema on üldjuhul nõrgem pool, kuna hageja on hagi esitanud tema vastu“. [19]

– Kinnitas lõpetuseks, et kostja elukohajärgsel kohtul „on parimad eeldused kostja hagi läbivaatamiseks“. [20]

35. Hilisemates kohtuotsustes, mis puudutavad juba määruse nr 4/2009 artiklit 3, jäi Euroopa Kohus oma eelnevast kohtupraktikast selle juurde, et:

– see on asjakohane uue määruse sätete analüüsimiseks, kuivõrd nendega on asendatud määruse nr 44/2001 sätted. [21]

– Veendumus, et ülalpidamist saama õigustatud isikule pakutud võimalus valida (määruse nr 4/2009 artikkel 3) juhindub tema „nõrgema poole“ staatusest, kui ta tegutseb hagejana. [22]

C. Argumendid kohtupraktika muutmiseks

36. Järgmisena esitan põhjendused, mis võiksid koostoimes [23] õigustada uue õigusliku konteksti seisukohast (määrus nr 4/2009) kohtuotsuse Blijdenstein kriteeriumist loobumist. Selles aspektis nõustun Saksamaa ja Hispaania valitsusega ning komisjoniga, kes pooldavad sama lahendust.

1. Uus rahvusvahelise kohtualluvuse eeskirjade süsteem

a) Terviksüsteem

37. Esiteks ei ole järjestikuste õigusaktide vahelise järjepidevuse tees absoluutne ega automaatne. [24] Varasema kohtupraktika järgimine on mõistlik siis, kui ei ole olnud õigusaktide muudatusi. Määruses nr 4/2009 neid on, isegi kui neid ei ole kohaldatava sätte, st artikli 3 punkti b pelgast lugemisest märgata.

38. Erinevalt Brüsseli konventsioonist ja määrusest nr 44/2001 ei ole määruses nr 4/2009 seatud rahvusvahelise kohtualluvuse eeskirjade kohaldamise tingimuseks, et kostja harilik viibimiskoht peab olema liikmesriigis. [25]

39. Sellest normatiivsest elemendist tuleneb esimene argument selle poolt, et avalik-õiguslikud asutused, kellele on ülalpidamisnõue seaduslikult üle läinud, võivad pöörduda õigustatud isiku elukohajärgse riigi kohtusse – s.o nende õiguse kaitse. [26]

19 *Ibidem*, punkt 29.

20 *Ibidem*, punkt 31.

21 Kohtuotsus Sanders ja Huber, punkt 23.

22 Kohtuotsus Sanders ja Huber, punkt 28, ja kohtuotsus R, punkt 30. Mõlemas viidatakse kohtuotsuse Blijdenstein punktile 29.

23 On võimalik, et mõni neist eraldi võetuna ei anna nõutavat alust kohtupraktikat muuta.

24 Nii oli märkinud kohtujurist Jääskinen oma 4. septembri 2014. aasta ettepanekus liidetud kohtuasjades Sanders ja Huber (C-400/13 ja C-408/13, EU:C:2014:2171, punktid 37 ja 41): varasemaid õigusakte käsitlevast kohtupraktikast tulenevaid põhimõtteid ei saa üle võtta mehaaniliselt.

25 Sellele muudatusele on viidatud määruse nr 4/2009 põhjenduses 15, kus käsitletakse selle tagajärgi kohtualluvusekriteeriumidele: kui järele jäänud riigisisesed süsteemid on kaotatud, on tingimata vaja, et määrus ise sisaldaks kohtualluvuse eeskirjade kogu, nähes ette selle täiendavad kriteeriumid (artiklid 6 ja 7).

26 Puudused selle kaitse saamiseks võivad omakorda avaldada negatiivset mõju määruse enda eesmärkidele: vt punkt 54 jj allpool.

40. Nimelt, nagu juhib tähelepanu komisjon,[27] kui elatist maksma kohustatud isiku harilik viibimiskoht on kolmandas riigis, tähendaks asjaolu, kui ülevõtnud avalik-õigusliku asutuse nõue jäetaks õigustatud isiku hariliku viibimiskoha liikmesriigi kohtus menetlusse võtmata, suure tõenäosusega seda, et ta on sunnitud nõude esitama väljaspool Euroopa Liitu.

41. Selleks et see nii ei oleks, on vajalik kokkulepe kohtualluvuse määramise kohta ühele liikmesriigile (artikkel 4), kostja vaikimisi allumine ühe liikmesriigi kohtutele (artikkel 5) või et kostjal ja avalik-õiguslikul asutusel oleks ühine kodakondsus (artikkel 6). Artikli 7 *forum necessitatis* tuleb mängu ainult erandjuhtudel, nagu see ise ütleb.

42. Avalik-õiguslikul asutusel, kes oleks sunnitud esitama oma nõude mõnes Euroopa Liidu välises riigis, oleks täiendavaid raskusi mitte ainult tuvastava menetluse osas,[28] vaid tõenäoliselt ka hiljem, kui ta peaks taotlema teises riigis tehtud otsuse tunnustamist või täitmist. Sellisel juhul ei oleks kohaldatav kord enam üks nendest, mis on ette nähtud määruses nr 4/2009, vaid hoopis lepinguline (mitmepoolne või kahepoolne) kord või selle kohtu kord, kus tuleb tunnustamist või täitmist taotleda.[29]

b) Süsteem, mis sisaldab alternatiivseid rahvusvahelise kohtualluvuse kriteeriume[30]

43. Lisaks sellele, et määrus nr 4/2009 jätab kõrvale nõude, et kostja elu- või asukoht peab olema liikmesriigis selle riigi normide kohaldamiseks, on selles kõrvale jäetud 1968. aasta Brüsseli konventsioonis ja määruses nr 44/2001 kehtiv eeskirja/erandi süsteem, milles anti eelis kostja elukohajärgsele kohtule ja kohustati tõlgendama kitsalt teisi kohtualluvuse reegleid, eelkõige neid, mis määravad kohtualluvuse vaidlusaluse asja sisu järgi.

44. Määruses nr 4/2009 on kostja harilik viibimiskoht küll esimene artiklis 3 pakutud variant, kuid sellele järgnevad variandid on organiseeritud selle alternatiividena.[31]

45. Kõikide artiklis 3 sätestatud kohtualluvuse aluste asetamine samale tasemele võimaldab uues õiguslikus kontekstis välistada Euroopa Kohtu varasemad seisukohad, mis põhinevad hageja elukohajärgse kohtualluvuse *tagasilükkamisel* ja kostja kvalifitseerimisel üldjuhul nõrgemaks pooleks.[32]

2. „Õigustatud isik“ ei ole võrdne „hagejaga“

46. Kohtuotsuses R märkis Euroopa Kohus, et ülalpidamist saama õigustatud isikul kui hagejal on mitu kohtualluvust; ta seletas seda sellega, et hageja on „nõrgem pool“ ja et määruse nr 4/2009 eesmärk on hageja huvide kaitsmine.[33]

47. Need väited ei tähenda, et teistel hagejatel ei oleks sama võimalust valida selle määruse artiklis 3 nimetatud kohtute vahel. Tegelikult vastasid kohtuotsuse R argumendid selle kohtuvaidluse asjaoludele, milles see otsus tehti, kuid ei ole põhjust tõlgendada seda kohtuotsust (ja laiemalt ka määrust nr 4/2009 ennast) nii, et selle määruse artiklis 3 sätestatud kohtualluvuse alused piirduvad üksnes menetlusega, mille algatab „nõrgem pool“ *isiklikult*.

27 Komisjoni kirjalikud seisukohad, punkt 20. Vt õiguskirjanduses Lipp, V., *loc. ult. cit.*, ääremärkus 32.

28 Lisaks nendele, mis on tingitud kohtuvaidlusest välisriigis ja mis on kõigile hagejatele ühised, võib avalik-õiguslikule asutusele takistuseks olla just nimelt tema avalik-õiguslik olemus.

29 See tähendab, et üldjuhul on kohtuotsuse täitmisele pööramiseks vaja eelnevat täidetavaks tunnistamist (*exequatur*), mille suhtes tuleb tavaliselt kontrollida otsuse teinud kohtu pädevust, kaitseõiguste järgimist, kooskõla varasemate otsustega, seda, kas kohtus ei ole pooleli menetlust samas asjas või sellega seotud asjas; seda, et täitmine ei ole vastuolus kohtu asukohariigi avaliku korraga, ja mõnikord ka kohtuasja sisulise õigsust.

30 Viitan siinkohal üksnes määruse nr 4/2009 artiklis 3 ette nähtud kohtute vahelisele suhtele.

31 Seda määruse nr 4/2009 eripära oli juba rõhutanud kohtujurist Jääskinen oma ettepanekus liidetud kohtuasjas Sanders ja Huber (C-400/13 ja C-408/13, EU:C:2014:2171, punkt 62).

32 Eespool, punkt 34.

33 Punktid 28–33, eriti punkt 30.

48. Määruses nr 4/2009 ei ole sätestatud samasust „õigustatud isiku“ ja „hageja“ [34] ega „kohustatud isiku“ ja „kostja“ vahel. Artikli 8 lõige 1 kirjeldab tegelikult olukorda, kus kohustatud isik on hageja, ja piiritleb tema võimaluse esitada hagi (teatud tingimustel) õigustatud isiku hariliku viibimiskoha liikmesriigiga.

49. Õigustatud isiku – nagu ka kohustatud isiku – määratlus määruse nr 4/2009 artiklis 2 hõlmab üksnes *füüsilisi isikuid*, kuid – nagu ma just ütlesin – mõistete „õigustatud isik“ ja „hageja“ vahel ei ole tingimata samasust.

50. Teisisõnu ei tulene määruse nr 4/2009 artikli 2 lõike 1 punktist 10, et avalik-õiguslikel asutustel, kellele on õigustatud isiku staatus üle läinud, ei oleks valida rohkem kohtuid kui kostja hariliku viibimiskoha kohus. Asjaolu, et avalik-õiguslik asutus on artikli 2 lõike 1 punkti 10 määratlusest välja jäetud, tähendab ainult seda, et tema harilik viibimiskoht (või asukoht) teatavas liikmesriigis ei õigusta selle riigi kohtute rahvusvahelist kohtualluvust artikli 3 punkti b alusel. [35]

51. Võimalust piirata kohtualluvuse aluseid, mida saavad kasutada avalik-õiguslikud asutused, kaaluti korraks seadusandlikus menetluses, kuid seda ei viidud lõplikusse dokumenti sisse. Euroopa Parlament pakkus oma 13. detsembri 2007. aasta seadusandlikus resolutsioonis [36] välja kaks praeguse asja jaoks olulist teksti: a) artikli 2 punktis 9 sisaldas mõiste „kohustatud isik“ avalik-õiguslikke asutusi; ja b) uues artiklis 2a oli ette nähtud, et nendel asutustel ei ole võimalik pöörduda muusse kohtusse peale kostja hariliku viibimiskoha kohtu. Need mõlemad ettepanekud kadusid hiljem. [37]

52. Määruse nr 4/2009 artikkel 64 lisab veel ühe argumendi minu välja pakutud teesi toetuseks, nimetades avalik-õiguslikke asutusi, kes nõuavad elatise asemel makstud toetuste tagasi maksmist:

– Selle artikli lõige 1 laiendab sarnaselt põhjendusele 14 [38] mõistet „õigustatud isik“ avalik-õiguslikele asutustele, kes võivad esitada olenevalt olukorrast otsuste tunnustamise või täitmise või täidetavaks tunnistamise taotlusi. [39]

– Selle lõikes 3, mis lähtub nimetatud eeldusest, on antud kaebeõiguse vastuseks ette nähtud kahte tüüpi otsused, millest on siinkohal oluline „avalik-õigusliku asutuse taotlusel kohustatud isiku kahjuks tehtud kohtuotsus, millega nõutakse tagasi elatise asemel makstud toetused“. Kuna tavaliselt esitatakse otsuse tunnustamise või täitmise või täidetavaks tunnistamise taotlus kostja hariliku viibimiskoha riigis, siis on aluseks olev otsus ise põhimõtteliselt tehtud teises riigis.

53. Seega tunnistab määrus nr 4/2009, ehkki kaudselt, et avalik-õiguslikud asutused kasutavad erinevaid kohtualluvuse aluseid kui kohustatud isiku harilik viibimiskoht.

34 Seda ei tehtud ka Brüsseli konventsioonis või määruses nr 44/2001. Jenard'i seletuskirjas konventsiooni kohta on nimetatud „hagejat“, mitte „õigustatud isikut“ (lk 25).

35 Õiguskirjanduses näiteks Lipp, V., *loc. ult. cit.*, ääremärkus 30.

36 Euroopa Parlamendi 13. detsembri 2007. aasta seadusandlik resolutsioon ettepaneku kohta võtta vastu nõukogu määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes (KOM(2005) 649 – C6-0079/2006 – 2005/0259(CNS)), P6_TA(2007)0620, muudatusettepanekud 19 ja 21 komisjoni ettepaneku kohta.

37 Vt 21. oktoobri 2008. aasta dokument 14066/08 (Add. 1), koos nõukogu ettepanekuga, mis võeti vastu parlamendi 4. detsembri 2008. aasta seadusandliku resolutsiooniga P6_TA(2008)0574.

38 „Käesolevas määruses tuleks ette näha, et termin „õigustatud isik” hõlmab ülalpidamiskohustust käsitleva kohtuotsuse tunnustamise ja täitmise taotluste puhul ka selliseid avalik-õiguslikke asutusi, kellel on õigus tegutseda ülalpidamist saama õigustatud isiku asemel või taotleda õigustatud isikule elatise asemel makstud toetuste tagasimaksmist […]“.

39 Artikli 64 otsene eeskuju on Haagi 23. novembri 2007. aasta laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsiooni artikkel 36: vt 21. oktoobri 2008. aasta dokument 14066/08 (Add. 1), millele ma viitasin joonealuses märkuses 37, mis sisaldab nõukogu ettepanekut, artikkel 47b, nüüd artikkel 64. Nimetatud Haagi konventsiooni artikkel võtab omakorda üle (mõningase erinevusega) ülalpidamiskohustustele kohaldatava õiguse 1973. aasta 2. oktoobri Haagi konventsiooni artiklid 18 ja 19. Avalik-õiguslike asutuste kvalifitseerimine selle raames „õigustatud isikuteks“ on mõeldud selleks, et lubada neil kasutada keskasutuste vahendamist.

3. Määruse nr 4/2009 eesmärgid

54. Nagu ma juba rõhutasin, on määruse nr 4/2009 eesmärk üldiselt kaitsta ülalpidamist saama õigustatud isikut. See on ette nähtud selle määruse põhjenduses 15, mis on selle eesmärgi sidunud eesmärgiga tagada piiriülestel juhtudel elatisnõuete tõhus sissenõudmine.[40]

55. Seda eesmärki täidetakse paremini juhul, kui seaduslikult ülalpidamist saama õigustatud isiku staatuse üle võtnud avalik-õiguslike asutuste regressinõuet või tagasimaksenõuet saaks esitada ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha paigas. Sel viisil hõlbustatakse elatisnõuete sissenõudmist, sest sageli on see koht ka avalik-õigusliku asutuse asukoht.[41]

56. Võiks vastu väita, et avalik-õiguslike asutuste menetlustoimingute sel viisil võimaldamine ei ole õigustatud isikule endale soodne; ei ole ka usutav, et nii ajendatakse tegema ettemakseid õigustatud isiku ülalpidamise õiguse eest. Tuletan meelde, et seda oli kinnitanud asja menetlev kohus kohtuasjas Blijdenstein ning et Euroopa Kohus lükkas selle argumendi tagasi, rõhutades, et avalik-õiguslikud asutused teevad ettemakseid oma seadusjärgsete kohustuste täitmiseks.[42]

57. Määrus nr 4/2009 keskendub kõigepealt õigustatud isikule, kes on füüsiline isik, kuid see ei tähenda, et (piiriülestel juhtudel) nõuete sissenõudmise tagamise eesmärk piirdub tingimata ainult nende nõuetega, mis kuuluvad tasumisele nimetatud õigustatud isikule, kui on toimunud nõude seadusjärgne üleminek avalik-õiguslikule asutusele.

58. Veelgi enam, tõlgendus, mille ma välja pakun, tugevdab õigustatud isiku kaitset, andes määruse nr 4/2009 kohtualluvuse eeskirjadele teatava hoiatava mõju kohustatud isiku suhtes, kes on teadlik asjaolust, et teda võib kohtusse kaevata ka väljaspool tema harilikku viibimiskohta ja seda võib teha ka avalik-õiguslik asutus.

59. Seega on toimunud kvalitatiivne muutus, võrreldes varasema stsenaariumiga, mida käsitleti kohtuotsuses Blijdenstein. Sellises olukorras, kui kohalik omavalitsusüksus maksis ülalpidamist saama õigustatud isikule toetusi, sai kohustatud isik (kostja, kes neid ei maksnud) kohtualluvuse eelist ära kasutada. Seda tasakaalustamatust saab ja tuleb parandada.

60. Nagu kohtuotsust Blijdenstein kommenteerides juba välja toodi[43] ja nagu pooled oma seisukohtades meenutavad, siis kui avalik-õiguslikul asutusel ei oleks võimalik esitada nõuet ülalpidamist saama õigustatud isiku elukohajärgses kohtus, võtaks see kohustatud isikult tahte oma kohustusi vabatahtlikult täita.[44]

4. Muud täiendavad argumendid

61. Minu pakutud teesi kasuks räägib veel üks põhjendus, mis on teoreetiliselt vahest vähem oluline, kuid siiski praktilise tähtsusega: tagada, et kohus kohaldaks võimalikult suurel määral oma riigi õigust.

40 Vt põhjendus 45; teised eelnevad põhjendused, näiteks 22 või 31, seostavad sama eesmärgi määruse konkreetsete lahenduste või osadega.

41 Seda argumenti, mis on ära toodud ka Saksamaa valitsuse seisukohtades (punkt 20), tuleks võib-olla nüansseerida, arvestades asjaolu, et kohustatud isiku vara asub sageli teises riigis. Igal juhul saab avalik-õiguslik asutus – või iga hageja –, kellel on lubatud pöörduda oma asukoha kohtusse, mis langeb kokku õigustatud isiku enda hariliku viibimiskohaga, kergemini hankida täitedokumendi.

42 Kohtuotsus Blijdenstein, punkt 33.

43 Vt Álvarez González, S., „Acción de regreso alimenticio y competencia judicial internacional: un nuevo paso en la progresiva delimitación del artículo 5.2 del Convenio de Bruselas“, *La Ley-Unión Europea*, XXV aastakäik, nr 6116, punkt 5 koos teiste viidetega.

44 Komisjoni kirjalikud seisukohad, punkt 25, ja Hispaania valitsuse kirjalikud seisukohad, punkt 26.

62. Seda argumenti, mis esitati ka kohtuotsuse Blijdenstein kontekstis,[45] ei pidanud Euroopa Kohus tookord õigeks, sest sel ajal ei olnud õigusakti ülalpidamiskohustuse küsimustes kohaldatava liikmesriikidele ühise õiguse kohta.[46]

63. Nüüd on nendel riikidel (välja arvatud Taani) olemas liidu poolt heaks kiidetud Haagi protokoll ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta, mille artikkel 3 näeb reeglina ette ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha riigi õiguse kohaldamise.[47]

64. Samamoodi tagab *forum/ius* paralleelsuse see, kui avalik-õiguslikul asutusel on võimalik esitada nõue ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha paigas, sest – nagu ma juba märkisin – tavaliselt on see koht ka asutuse asukoht. Tuletan meelde, et vastavalt määruse nr 4/2009 artikli 64 lõikele 2 on „[a]valik-õigusliku asutuse õigus tegutseda ülalpidamist saama õigustatud isiku asemel või taotleda õigustatud isikule elatise asemel makstud toetuste tagasimaksmist […] reguleeritud avalik-õigusliku asutuse suhtes kohaldatava õigusega“.

65. Lõpuks on õigustatud isiku hariliku viibimiskoha aktsepteerimine kohtualluvuse alusena nendel juhtudel põhjendatud läheduse ja korrakohase õigusemõistmise menetluslike põhjustega, samamoodi nagu seda tehakse kohustatud isiku hariliku viibimiskoha kohtu puhul: need on mõnes mõttes alternatiivid. Need põhjused ei kao, kui nõude esitaja ei ole õigustatud isik ise, vaid teine (avalik-õiguslik) isik, kellele on tema õigused üle läinud.

66. Õigustatud isiku hariliku viibimiskoha kohtul on kõige paremad võimalused õigustatud isiku vajaduste kindlaksmääramiseks; seega on tal ka parimad eeldused teha kindlaks, mida võib ülalpidamist saama õigustatud isiku nõude üle võtnud asutus konkreetselt nõuda.[48]

5. Millised on tagajärjed kohustatud isikule?

67. Lõpuks lisan täpsustuse selle kohta, kuidas mõjutab kohustatud isikut see, et õigustatud isiku nõude üle võtnud avalik-õiguslik asutus võib nõude esitada õigustatud isiku hariliku viibimiskoha riigis. Sellele viitavad ka eelotsusemenetlusse astunud pooled.

68. Selle võimaluse aktsepteerimine ei aseta kostjaks olevat kohustatud isikut täiendavalt ebasoodsasse olukorda: kohus, kes tema vastu esitatud kaebust menetleb, on kokkuvõttes sama kohus, kuhu oleks võinud pöörduda ülalpidamist saama õigustatud isik kui otseselt puudutatud isik.

45 Kohtujurist Tizzano 10. aprilli 2003. aasta ettepanek kohtuasjas Blijdenstein (C-433/01, EU:C:2003:231, punktid 28 ja 29). Euroopa Kohus ise pidas seda argumenti „kõrvaliseks“.

46 Ülalpidamiskohustustele kohaldatava õiguse 2. oktoobri 1973. aasta Haagi konventsioon oli jõustunud 11 liikmesriigis.

47 Selleks et tagada kohtu/õiguse (*forum/ius*) paralleelsus, näeb 23. novembril 2007 Haagis sõlmitud protokolli ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta artikli 4 lõige 3 ette, et „[o]lenemata artiklist 3, kohaldatakse juhul, kui õigustatud isik on pöördunud kohustatud isiku peamiseks elukohaks oleva riigi pädeva asutuse poole, nimetatud asutuse asukohariigi õigust […]“. See artikkel ei välista siiski teisi lahendusi, mis on inspireeritud muudest eesmärkidest.

48 Nagu on märgitud 4. juuni 2020. aasta kohtuotsuse FX (elatisnõude lubamatuks tunnistamine) (C-41/19, EU:C:2020:425) punktis 50, viidates kohtujurist Bobeki 27. veebruari 2020. aasta ettepaneku (C-41/19, EU:C:2020:132) punktile 80, mõjutab ametiasutuse sekkumine võla tasumise viisi; see ei mõjuta elatise määramise otsuse sisu, mis jääb muutumatuks.

D. Täiendavad kaalutlused

69. Kui Euroopa Kohus peaks vastupidi minu põhiseisukohale otsustama kinnitada oma kohtuotsuse Blijdenstein joont, siis arvan teise võimalusena, et ta peaks selle ulatust nüansseerima kahes aspektis:

– Ei tohiks ette näha, et ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha kohtul on kohtualluvus ainult hagides, mille esitab see isik *isiklikult*.[49] Selline piirang sõnasõnalises tõlgenduses viiks ebaloogilise tulemuseni, kus näiteks teovõimetu isiku seaduslikul eestkostjal (eestkostja võib olla füüsiline või juriidiline isik) ei oleks õigust nõuda ülalpidamist eestkostetava hariliku viibimiskoha paigas.

– Ei tohiks kinnitada, et „elatist saama õigustatud isik, kelle vajadused on kõnealuse avalik-õigusliku asutuse toetustega kaetud, ei ole enam raskes rahalises olukorras“.[50] See järeldus võiks viia selleni, et kohtualluvuse alus sõltuks hageja (ülalpeetav või kolmas isik, kellele on tema nõue üle läinud, olgu tegemist füüsilise või juriidilise isikuga) majanduslikest vahenditest, kuni selleni, et tema puuduse olukorda on vaja hinnata igal üksikjuhul eraldi.

V. Ettepanek

70. Eespool öeldut arvestades teen ettepaneku vastata Bundesgerichtshofile (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) järgmiselt:

Nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes artikli 3 punkti b tuleb tõlgendada nii, et avalik-õiguslik asutus, kes on andnud sotsiaalabi toetusi ülalpidamist saama õigustatud isikule ja kellele on seaduslikult üle läinud elatisnõue, võib nõuda seda võlga isikult, kes on kohustatud seda maksma, esitada regressinõude selle riigi kohtutesse, kus on õigustatud isiku harilik viibimiskoht.

49 Punkt 33 eespool.

50 Kohtuotsus Blijdenstein, punkt 30.